

Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holokauście

Karta ochrony miejsc pamięci

**INTERNATIONAL
HOLOCAUST
REMEMBRANCE
ALLIANCE**

Pierwsze wydanie opublikowane w 2023 r. przez
Międzynarodowy
Sojusz na rzecz Pamięci o Holokauście (IHRA)

© 2023, IHRA

Wszelkie prawa zastrzeżone. Treść niniejszej
publikacji może być swobodnie wykorzystywana i
kopiowana w celach edukacyjnych i innych celach
niekomercyjnych, pod warunkiem, że każdej takiej
reprodukcji towarzyszy wskazanie IHRA jako źródła.

O IHRA

Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holokauście (International Holocaust Remembrance Alliance – IHRA) jednoczy rządy i grona eksperckie. Ma na celu wzmacnianie, rozwijanie i promowanie edukacji i pamięci o Holokauście oraz badań nad nim, a także dbałość o wypełnianie zobowiązań wynikających z Deklaracji Sztokholmskiej z 2000 r. i Deklaracji Ministerialnej IHRA z 2020 r.

O Karcie i jej współautorach

Przygotowana przez Międzynarodowy Sojusz na rzecz Pamięci o Holokauście zawiera wytyczne dla interesariuszy w zakresie implementowania dobrych praktyk ochrony miejsc związanych z zagładą Żydów i ludobójstwem Romów. W ten sposób pomaga chronić wszystkie miejsca, w których wydarzył się Holokaust i zapewnia ciągłość pamięci, podtrzymując promowaną przez IHRA wizję świata, który pamięta o Zagładzie. Świata bez ludobójstwa.

Proces opracowania tego dokumentu przez grono eksperckie IHRA trwał pięć lat, począwszy od 2019 roku. Nie byłoby to możliwe, gdyby nie wkład delegatów i delegatek IHRA reprezentujących wszystkie kraje członkowskie. Szczególne podziękowania należą się grupie projektowej, w skład której weszli: Przewodnicząca Projektu Gilly Carr (Wielka Brytania), Zastępca Przewodniczącej Projektu Steven Cooke (Australia), Bruno Boyer (Francja), Iłja Łenskis (Łotwa), Anna Mišková (Czechy), Nevena Bajalica (Serbia), Frédéric Crahay (Belgia), Dubravka Đurić Nemeč (Chorwacja), Karel Fracapane (UNESCO), Paul Isaac Hagouel (Grecja), Anette Homlong Storeide (Norwegia), Adam Kerpel-Fronius (Niemcy), Thomas Lutz (Niemcy), Ljiljana Radonić (Austria), Jean-Philippe Restoueix (Rada Europy), Frank Schroeder (Luksemburg), Martin Winstone (Wielka Brytania) oraz byli członkowie i były członkinie projektu – Alicja Białocka (Polska), Werner Dreier (Austria), Martina Maschke (Austria), Kamilė Rupeikaitė (Litwa), Zoltán Tóth-Heinemann (Węgry), Heidemarie Uhl (Austria) i Christian Wee (Norwegia).

Konsultacji zewnętrznych udzieliły następujące osoby: Caroline Sturdy Colls (Uniwersytet w Staffordshire), Gabriele Dolff-Bonekämper (Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych, ICOMOS), Silvia Fernandez i Elizabeth Silkes (International Coalition of Sites of Conscience), Joseph King (Międzynarodowe Centrum Badań nad Ochroną i Konserwacją Dziedzictwa Kulturowego, ICCROM), Ophelia Leon (Międzynarodowa Rada Muzeów, ICMEMOHRI), Claudia Theune (Uniwersytet Wiedeński) oraz Margaret Comer – badaczka pracująca przy projekcie.

Dodatkowe podziękowania należą się partnerom z całej Europy, w tym z Alderney (William Tate), Miejscem Pamięci Mauthausen (Barbara Glück), Muzeum IX Fortu w Kownie (Marius Pečiulis i Vytautas Petrikėnas) oraz Miejscem Pamięci Terezín (Jan Roubínek), a także wielu innym osobom i podmiotom, które udzielił nam konsultacji przez cały czas trwania projektu, zarówno formalnie, jak i nieformalnie.

Koordynatorkami Projektu z ramienia biura IHRA były Julana Bredtmann (2019–2020) i Natalie Harshman (2020–2023).

Kartę IHRA dotyczącą ochrony miejsc pamięci dedykujemy zmarłej dr Heidemarie Uhl, która przez ponad dwie dekady była członkinią austriackiej delegacji Sojuszu. Od samego początku dr Uhl z oddaniem wspierała prace nad projektem. Jej wkład w badania nad Holokaustem i jego upamiętnianie oraz w powstanie Karty IHRA nie zostanie zapomniany.

„Chronić historyczne świadectwa Holokaustu, ludobójstwa Romów i prześladowań innych ofiar przez nazistowskie Niemcy, ich faszystowskich i skrajnie nacjonalistycznych sojuszników oraz pozostałych kolaborantów, którzy uczestniczyli w powyższych zbrodniach”.

Deklaracja ministerialna IHRA z 2020 r., art. 9

Dr Kathrin Meyer

Sekretarz Generalna IHRA (2008–2025)

Świadectwa ocalałych z Holokaustu umożliwiają światu wyjątkowe spojrzenie w przeszłość. Stanowią one sedno pamięci o Zagładzie, przekazując wiedzę wykraczającą poza to, co można wyczytać z książek.

W tym sensie miejsca Holokaustu pozostają niemymi świadkami okrucieństw Zagłady, wywierającymi trwałe wpływy na osoby, które je odwiedzają. Miejsca te niosą przejmujące przesłanie, jednocześnie edukując i przestrzegając ludzkość przed potwornymi wydarzeniami, do których tam doszło.

Przesłanie to przybiera na znaczeniu w czasach, gdy odchodzą ocalałi. Miejsca Holokaustu odgrywają kluczową rolę w podtrzymywaniu pamięci o nich oraz o świadkach Zagłady. To właśnie ze względu na tę rolę miejsca te muszą podlegać ochronie – teraz i z myślą o przyszłych pokoleniach.

Miejsca te liczą obecnie ponad 80 lat i wszystkie stają w obliczu zupełnie nowych wyzwań. W 2018 roku IHRA uznała ich ochronę za kwestię niezwykle istotną i domagającą się podjęcia konkretnych działań, niezależnie od już wcześniej podejmowanych

zobowiązań. Na przestrzeni lat nasza ekspercka społeczność pracowała nad identyfikacją i oceną zagrożeń oraz nad stworzeniem rozwiązań, najlepszych praktyk i polityk dla wszystkich krajów zajmujących się miejscami związanymi z Holokaustem i ludobójstwem Romów.

To zaszczyt obserwować, jak wysiłki te przybierają formę Karty na rzecz ochrony miejsc pamięci Międzynarodowego Sojuszu na rzecz Pamięci o Holokauście. Kiedy 23 lata temu podpisano Deklarację Sztokholmską IHRA, nowo powstała IHRA wciąż jeszcze mogła liczyć na wielu ocalałych, którzy przewodzili naszym działaniom służącym upamiętnieniu Zagłady na świecie. Jednym z takich ocalałych był Sir Ben Helfgott, świadek zobowiązań podjętych w Sztokholmie, późniejszy członek brytyjskiej delegacji do IHRA. Sir Helfgott zmarł kilka miesięcy przed sfinalizowaniem Karty IHRA – była to ogromna strata dla naszej społeczności i dla całego świata.

Śmierć Sir Helfgotta tym mocniej uświadamia pilną potrzebę zaistnienia kolejnego pokolenia pamięci – takiego, które zadba o trwałość przyszłych upamiętnień ocalałych i ofiar.

Sara Lustig

Specjalna doradczyni premiera Republiki Chorwacji ds. Holokaustu i zwalczania antysemityzmu, współprzewodnicząca chorwackiej prezydencji IHRA w 2023 r.

Jako potomkini ocalałych z Holokaustu mam złożoną relację z historycznymi miejscami Zagłady. Sięga ona mojej pierwszej wizyty w Auschwitz-Birkenau.

W grudniu 1992 roku, gdy miałam dwanaście lat, odwiedzałam mojego ojca w Krakowie, w Polsce. Zabrał moją matkę i mnie do Auschwitz, obozu, który przeżył jako więzień numer A-3317. Pokazał nam komory gazowe; opowiedział o prysznicach branych przez moją babcię w podobnych pomieszczeniach i o tym, że przeżyła okrucieństwa obozu, podczas gdy inni Żydzi z Čakovca i Osijeku – nie. Pokazywał nam przedmioty osobiste należące do ofiar, nieustannie powtarzając: „Gdzieś tam na pewno wciąż można znaleźć moją walizkę”. Tym, co najbardziej zapadło mi w pamięć było jego uporczywe opowiadanie o własnej zniszczonej młodości; miał pełną świadomość, że opuścił Bergen-Belsen mając tyle samo lat, co ja podczas tej wizyty. Mimo wszystko, dla mojego ojca jego pobyt z rodziną w Auschwitz-Birkenau, gdzie kilka miesięcy później kręcił film *Lista Schindlera*, stanowił dowód życia.

Jestem zaszczycona, będąc częścią Karty ochrony miejsc pamięci Międzynarodowego Sojuszu na rzecz Pamięci o Holokauście. Miniony rok upłynął mi, jako współprzewodniczącej IHRA, na tworzeniu inicjatywy *Przyszłość Pamięci*, ale też utwierdził mnie w przekonaniu, że dowód życia zawsze się znajdzie – nawet w miejscach pewnej śmierci. W procesie przyjmowania Karty IHRA kierowałam się słowami napisanymi przez mojego ojca w 2009 roku. Nasza wspólna misja i praca stanowiły dla osobisty sposób na to, by go upamiętnić. Dziękuję za pomoc w spełnieniu obietnic złożonych przeze mnie wszystkim tym, którzy nauczyli mnie, czym są współczucie i przetrwanie.

„Zmagalem się z życiem samotnie. Przetrwalem, bo wierzyłem, że mi się to uda. Chciałbym móc powiedzieć, że miłość dodaje sił. Ale nie mogę. Mogę jednak wspomnieć o czymś innym: współczuciu. Współczuciu dla siebie podobnych, które czasami pojawiało się u niektórych ludzi-potworów.

W świecie, w którym się znalazłem, oznaczono mnie żydowskim znakiem, który nosiłem – gwiazdą Dawida – i wytatuowanym numerem obozowym. Głodny, z szeroko otwartymi oczyma, przez ogrodzenie z kolczastego drutu patrzyłem w nieznane. Znacznie później zrozumiałem, że na zawsze okradli mnie z młodości, dziecięcych zabaw i marzeń.

A potem, wciąż zupełnie nieświadomy swojej silnej woli i umiejętności, postanowiłem, że stworzę *osobiste upamiętnienie* dla ludzi, których spotkałem lub którzy – jak dowiedziałem się później – obrócili się w dym i proch; przemienię ich marzenia w film, pokażę światu ból i wstyd – konsekwencje wojny, w którą, podobnie jak wielu innych, zostałem wciągnięty siłą i przeżyłem”.

Branko Lustig, 2009

Zgromadzenie plenarne IHRA, w dniu 30 listopada 2023 r.,

Zgodnie z dokumentem założycielskim – Deklaracją Sztokholmską (2000) – w którym zobowiązaliśmy się upowszechniać prawdę o Holokauście wobec wszelkich prób jego negowania, oraz wspierać stosowne formy jego upamiętniania;

Przestrzegając deklaracji ministerialnej IHRA (2020) oraz zawartej w niej obietnicy zabezpieczenia dokumentacji oraz identyfikacji, ochrony i umożliwienia dostępu do historycznych miejsc, gdzie wydarzył się Holokaust (art. 9, 10 i 12);

Mając na względzie Międzynarodową Kartę Muzeów Pamięci (2012), która postuluje wielość kultur pamięci, napędzanych duchem współpracy, a nie konkurencji oraz pozytywnymi wartościami wyrażonymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, a także wzywa do ochrony miejsc ludobójstwa przed ingerencjami politycznymi dzięki umocowaniu ich w różnorodnym, otwartym społeczeństwie obywatelskim;

Z poszanowaniem zasad etycznych określonych w Międzynarodowej Karcie Muzeów Pamięci (2012), na które składają się: wymóg zachowania najwyższego profesjonalizmu, stosowania metod naukowych i prezentowania informacji historycznych w sposób skłaniający zwiedzających do sympatyzowania z ofiarami i represjonowanymi grupami, a zarazem respektujący zasady dyskursu naukowego i uwzględniający wiele perspektyw; z dbałością, o to, by wystawy nie przytłaczały ani nie indoktrynowały zwiedzających, lecz skłaniały do autorefleksji i wspierały kulturę pamięci;

Przyjęto **Kartę ochrony miejsc pamięci Międzynarodowego Sojuszu Pamięci o Holokauście.**

Karta ochrony miejsc pamięci Międzynarodowego Sojuszu na rzecz Pamięci o Holokauście

Karta ochrony miejsc pamięci Międzynarodowego Sojuszu na rzecz Pamięci o Holokauście (IHRA)¹ honoruje zobowiązania IHRA wynikające z Deklaracji Sztokholmskiej i Deklaracji Ministerialnej IHRA z 2020 r. – „ochrony historycznych świadectw Holokaustu², ludobójstwa Romów³ i prześladowań innych ofiar przez nazistowskie Niemcy, ich faszystowskich i skrajnie nacjonalistycznych sojuszników oraz pozostałych kolaborantów⁴, którzy uczestniczyli w powyższych zbrodniach” (art. 9).

Karta IHRA skierowana jest przede wszystkim do krajów członkowskich IHRA⁵ i ma zastosowanie do miejsc pamięci mających istotne znaczenie dla

każdego z nich. IHRA zachęca inne kraje, w których istnieją równie ważne miejsca pamięci, do wzięcia za nie odpowiedzialności oraz uwzględnienia poniższych zasad i praktyk.

IHRA przyjmuje niniejszą Kartę, zawierającą zasady, obowiązki i rekomendacje dobrych praktyk służących promowaniu ochrony miejsc Zagłady Żydów, ludobójstwa Romów oraz tych związanych ze zbrodniami nazistów i ich kolaborantów.⁶

Jako że odchodzi ostatnie pokolenie ocalałych, to właśnie owe miejsca pamięci pozostają jednymi z ostatnich świadków zbrodni – muszą więc być chronione na przyszłość.

Preambuła⁷

Mając na uwadze, że miejsca Zagłady oraz miejsca związane ze zbrodniami nazistów i ich kolaborantów pozostają liczne i różnorodne, Karta IHRA koncentruje się na następujących z nich: ośrodki zagłady, obozy koncentracyjne, obozy internowania, obozy przejściowe, obozy pracy przymusowej, obozy jenieckie, zniszczone miejsca zamieszkania, miejsca deportacji, getta, miejsca pogromów, więzienia, miejsca eksterminacji poprzez eutanazję, miejsca eksperymentów medycznych, masowe groby i miejsca masowych egzekucji, trasy marszów śmierci i inne miejsca zbrodni nazistów i ich kolaborantów, a także związane z nimi lokalizacje kryjówek lub ucieczek, ale także domy i kwatery sprawców, które mają znaczenie dla historii Zagłady i ludobójstwa Romów. Karta IHRA odnosi się również do miejsc ważnych dla innych ofiar prześladowań ze strony nazistów i ich kolaborantów. Mimo że przepisy dotyczące ochrony tego typu miejsc różnią się zależnie od jurysdykcji, wiele z nich nie jest uwzględnionych w rejestrach dziedzictwa ani chronionych przez odpowiednie zapisy prawne.

Są to miejsca pamięci o znaczeniu lokalnym, krajowym lub międzynarodowym. Niektóre klasyfikowane są jako „muzea” lub oznaczane tablicami pamiątkowymi; jeszcze inne pozostają nieoznakowane,

pełnią inne funkcje albo jak dotąd nie zostały zlokalizowane. Ze względu na swoją historię, niosą ze sobą specyficzne wyzwania, a ich ochrona nierzadko wiąże się z dodatkowymi – w porównaniu z innymi obiektami historycznymi – komplikacjami, w tym negowaniem i zniekształcaniem faktów na temat Holokaustu.

Biorąc pod uwagę, jak wielu grup ofiar dotyczą miejsca związane z Holokaustem oraz zbrodniami popełnionymi przez nazistów i ich kolaborantów, niniejsza Karta koncentruje się na miejscach jako takich, nie zaś konkretnych grupach ofiar, z intencją, że dokument będzie miał zastosowanie również do nieuwzględnionych w nim grup ofiar i lokalizacji.

Bez względu na przynależność polityczną, zachęcamy kolejne rządy każdego z krajów członkowskich, organy władzy publicznej wszystkich szczebli oraz pozostałe osoby odpowiedzialne – obecnie i w przyszłości – za sprawowanie opieki nad tymi miejscami, do uznania za kluczowe ochrony ich znaczenia w obliczu zmian, przed którymi staną one w przyszłości – dla dobra pamięci ofiar i ocalałych oraz w imię wartości, jakie mają dla edukowania dla następnych pokoleń.

Artykuł 1: Zasady ochrony

Artykuł 1 obejmuje podstawowe powody ochrony miejsc pamięci i przypomina nam o znaczeniu Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka i zasad ICOM.⁸ W związku z powyższym, z niniejszej Karty należy korzystać razem z Międzynarodową Kartą Muzeów Pamięci IHRA⁹, a zwłaszcza – z normami etycznymi dotyczącymi ochrony miejsc historycznych. Zasady te korespondują z zapisami Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz normami etycznymi ICOM.

- 1.1. Mając na celu dbałość o odpowiedzialne zachowywanie świadectw historii oraz pogłębianie współpracy kulturalnej pomiędzy interesariuszami¹⁰, poprzez edukację i z intencją korzystania z wiedzy na rzecz pokoju, Kraje Członkowskie stwierdzają, że ochrona¹¹ znaczenia¹² miejsc związanych z Holocaustem oraz zbrodniami nazistów i ich kolaborantów ma wymiar fundamentalny. Miejsca te mają potencjał przekazywania informacji o przeszłości w sposób, który chroni świadectwa historyczne, a jednocześnie nawiązuje do teraźniejszości, tworząc przestrzeń dla ciągłej edukacji i podtrzymywania pamięci.
- 1.2. Kraje Członkowskie są świadome tego, że miejsca Holocaustu, zbrodni nazistów i ich kolaborantów, a także miejsca związane z nimi czy z prześladowaniami i mordami dokonywanymi przez nazistów i ich kolaborantów, stanowią szeroką kategorię, wykraczającą poza miejsca masowych mordów czy obozów koncentracyjnych. Miejsca wymagają zidentyfikowania, oznakowania i udokumentowania oraz zapobiegania degradacji ich znaczenia.
- 1.3. Ochrona miejsc pamięci nie powinna być nadużywana do jakichkolwiek celów, zwłaszcza w sposób, który może tworzyć hierarchię grup ofiar i służyć wywyższaniu jednej z nich w celu zdewaluowania innej. Takie podejście jest krzywdzące dla ofiar, a także stanowi wypaczenie prawdy historycznej.
- 1.4. Miejsca Zagłady i ludobójstwa stanowią otwarte przestrzenie pamięci i dialogu, które obejmują wiele uprawnionych narracji, odgrywając tym samym znaczącą rolę w ochronie praw człowieka i umacniania demokracji.
- 1.5. Kluczowe znaczenie ma ochrona miejsc masowych mordów, zwłaszcza tych związanych z Holocaustem i ludobójstwem Romów oraz z innymi ofiarami nazistów i ich kolaborantów. Często obejmują one miejsca pochówku i konieczne jest poszanowanie godności spoczywających w nich ofiar.
- 1.6. Kwestię zasadniczą stanowi zabezpieczenie dokumentacji i pomoc w ochronie faktów na potrzeby edukacji, pamięci oraz badań.
- 1.7. Ochrona tych miejsc nie powinna być podejmowana z pobudek politycznych i wykorzystywana do zniekształcania lub zafałszowywania historii konkretnych zbrodni. Szczególną uwagę należy zwrócić na precyzyjną identyfikację grup ofiar oraz osób odpowiedzialnych za popełnione przestępstwa.

Artykuł 2: Identyfikacja zagrożeń znaczenia

Artykuł 2 wylicza różne rodzaje ryzyka, zagrożenia oraz wyzwania, w obliczu których stoją dziś miejsca Holokaustu i te związane ze zbrodniami nazistów i ich kolaborantów, oraz zachęca zainteresowane strony do zachowania czujności.

- 2.1 Państwa członkowskie IHRA uznają, że znaczenie miejsc związanych z Holokaustem i zbrodniami nazistów oraz ich kolaborantów, a także z dokonywanymi przez nich prześladowaniami i mordami, jest podatne na określonego rodzaju ryzyka¹³, które można zdefiniować następująco:
- 2.1.1. Zmiany klimatu i klęski żywiołowe, takie jak powódzie, susze, zmiany w ekosystemach, ekstremalne zjawiska pogodowe i trzęsienia ziemi;
 - 2.1.2. Zaniedbania prowadzące do zniszczeń wywołanych przez wilgoć, owady, szkodniki i upływ czasu;
 - 2.1.3. Celowe zniszczenie, takie jak ataki terrorystyczne, wandalizm i działania ekstremistyczne;
 - 2.1.4. Zniszczenia, zarówno celowe, jak i przypadkowe, spowodowane konfliktem zbrojnym;
 - 2.1.5. Celowe i przypadkowe zniekształcenia i/lub zaprzeczanie,¹⁴ jak również (polityczne) przywłaszczanie lub wprowadzające w błąd narracje i przemilczenia wynikające z określonej specyfiki narodowej;
 - 2.1.6. Brak niezbędnego wsparcia finansowego;
 - 2.1.7. Zniszczenie lub uszkodzenie danego miejsca z powodu nowych projektów budowlanych, a także nowych i rozwijanych – projektów upamiętnień;
 - 2.1.8. Bliskość nowych projektów budowlanych z widokiem na te miejsca, zwłaszcza pod względem zachowywania znaczących punktów widokowych z nich – o ile jest to możliwe;
 - 2.1.9. Alternatywne (niewłaściwe) wykorzystanie tych miejsc;
 - 2.1.10. Brak przepisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego oraz innych odpowiednich narzędzi, zastosowania których wymagają niekiedy całe krajobrazy kulturowe;
 - 2.1.11. Zagrożenia dla integralności lub sposobu doświadczania miejsca pamięci wynikające z (a) dodatków do jego historycznej tkanki lub (b) pozbawiania jej czegoś na skutek (a) nowych przepisów, w myśl których w miejscu historycznym pojawiają się nowe udogodnienia lub (b) plądrowania lub kradzieży;

- 2.1.12. Kwestie własności prywatnej, w tym ryzyko sprzedaży gruntu w celu alternatywnego, niewłaściwego wykorzystania lub uniemożliwienie dostępu do terenu;
- 2.1.13. Brak wiedzy, badań, upamiętnienia, szacunku, uznania lub identyfikacji właściwej lokalizacji i historii miejsca, wraz z długotrwałymi konsekwencjami dla jego ochrony przez przyszłe pokolenia;
- 2.1.14. Eksploatacja spowodowana przez odwiedzających;
- 2.1.15. Brak kompleksowej interpretacji i prezentacji dziedzictwa, pozwalających na połączenie związanych ze sobą miejsc historycznych w obrębie konkretnego terenu i miasta lub konkretnej miejscowości;
- 2.1.16. Brak planu zarządzania, który obejmowałby wszelkie zachowane składowe danego miejsca.

Artykuł 3: Obowiązki w zakresie ochrony

Artykuł 3 określa obowiązki i zobowiązania wszystkich krajów, instytucji, organizacji oraz osób, które stosują niniejszą Kartę.

- 3.1. Państwa członkowskie uznają, że miejsca związane z Holocaustem oraz zbrodniami nazistów i ich kolaborantów mogą być przestrzeniami dialogu i odkrywania różnorodnych narracji. Praca ta wymaga inkluzywnego podejścia i otwartości na nowe znaczenia pojawiające się wraz z upływem czasu. Jednocześnie, państwa członkowskie zdają sobie sprawę z ryzyka wprowadzania w błąd oraz dezinformacji, celowego zniekształcania, zafałszowywania, wyciszania i przywłaszczania narracji. Kraje członkowskie powinny zachować czujność w stosunku do rzetelności informacji prezentowanych w miejscach pamięci.
- 3.2. Zachęca się państwa członkowskie do promowania znaczenia tego rodzaju miejsc oraz związanych z nimi wartości i przekazywania ich wszystkim pokoleniom poprzez zwiększanie świadomości historycznej na ich temat, a także wzmacnianie wzajemnego zrozumienia, dialogu i programów edukacyjnych. Państwa członkowskie zachęca się również do wspierania programów edukacyjnych, informacyjnych i badawczych spełniających wysokie standardy etyczne, edukacyjne i akademickie oraz uwzględniających formaty hybrydowe tam, gdzie jest to możliwe, wykonalne i stosowne.
- 3.3. Mając na względzie, że obiekty cywilne, w tym miejsca Holocaustu, zbrodni nazistów i ich kolaborantów, mogą podlegać ochronie na mocy międzynarodowego prawa humanitarnego, takiego jak Konwencja Haska i Konwencja Genewska, zachęca się państwa członkowskie¹⁵ do ochrony miejsc Holocaustu oraz zbrodni nazistów i ich kolaborantów w okresie pokoju oraz w przypadku konfliktu zbrojnego. Kraje członkowskie biorą pod uwagę, że tego rodzaju przygotowania, podobnie jak implementacja wszystkich odpowiednich środków zabezpieczających, legislacyjnych czy wojskowych, powinny zostać omówione z odpowiednimi władzami (w tym krajowymi siłami zbrojnymi) w czasie pokoju. Relacje z kluczowymi partnerami¹⁶ powinny rozwijać się również w czasie pokoju. Krajom członkowskim zaleca się przestrzeganie oraz postępowanie według wytycznych tych partnerów.¹⁷
- 3.4. *Znaczenie* miejsca wraz z *attributami*¹⁸, które o nim stanowią, powinno zostać określone i być okresowo weryfikowane zgodnie z najnowszym stanem badań. Znaczenie powinno kształtować sposób ochrony.

- 3.5. Zachęca się każdy kraj członkowski do zadbania o opracowanie, zaktualizowanie, uchwalenie i wdrożenie odpowiednich, adekwatnych, krajowych i lokalnych przepisów dotyczących dziedzictwa kulturowego. Powinny one uwzględniać międzynarodowe konwencje, traktaty i karty dotyczące dziedzictwa¹⁹, a także brać pod uwagę religijne/kulturowe wytyczne w sprawie ochrony archeologicznego, historycznego i niematerialnego dziedzictwa²⁰ miejsc Holokaustu oraz tych związanych ze zbrodniami nazistów i ich kolaborantów. Powinny one mieć zastosowanie w przypadku masowych grobów i ludzkich szczątków.²¹
- 3.6. Zachęca się każde państwo członkowskie, aby poprzez krajowy mechanizm sprawozdawczy IHRA identyfikować znaczące miejsca związane z Holokaustem i prześladowaniami ze strony nazistów i ich kolaborantów, które stają w obliczu różnego rodzaju wyzwań. Zaleca się, aby na powyższą kwestię zwracały uwagę lokalne społeczności, osoby mieszkające poza granicami kraju oraz organizacje lokalne, regionalne i międzynarodowe.
- 3.7. Zachęca się każde Państwo Członkowskie do finansowego wspierania działań na rzecz zachowania, uznania i ochrony miejsc pamięci na swoim terytorium oraz związanej z nimi kultury materialnej w dobrym stanie²². Fundusze powinny być przeznaczane na proaktywne, prewencyjne oraz zrównoważone środki określone w art. 4 niniejszej Karty, a także – w stosownych przypadkach – na odbudowę po kryzysie, restaurację lub rekonstrukcję.
- 3.8. Wszystkie grupy interesariuszy skupione wokół danej lokalizacji powinny zostać zidentyfikowane; w stosownych przypadkach, celem ułatwienia procesu decyzyjnego i uniknięcia napięć, należy powołać rady doradcze lub zgromadzenia interesariuszy.
- 3.9. Interesariuszy skupionych wokół każdego miejsca pamięci należy zachęcać do przygotowywania i dokonywania przeglądu obecnych i przyszłych zagrożeń dla konserwacji obiektu. Pozwoli zainteresowanym stronom zidentyfikować możliwe rozwiązania, a także sfinansować konkretne potrzeby.
- 3.10. Zgodnie z przepisami krajowymi i międzynarodowymi, każdy kraj członkowski i/lub zarządca terenu powinien podjąć konkretne środki w celu ochrony znajdujących się w danym miejscu szczątków ludzkich przed ich niewłaściwym naruszaniem lub ekshumacją przez osoby niewyspecjalizowane w realizacji takich prac.
- 3.11. Każdą ze stron zachęcana się do starannego przemyślenia stosowności wydarzeń i działań w obrębie tego typu miejsc.
- 3.12. Zachęca się państwa członkowskie lub interesariuszy do odpowiedniego zagospodarowania opuszczonych, zaniedbanych, wykorzystywanych powtórnie lub w niewłaściwy sposób obiektów o istotnym znaczeniu historycznym oraz zagwarantowania szacunku i uznania dla tej historii.

Artykuł 4: Praktyki w zakresie ochrony

Artykuł 4 przedstawia zalecane praktyczne kroki dla wszystkich krajów, instytucji, organizacji i osób, które stosują niniejszą Kartę w celu przestrzegania dobrych praktyk i przeciwdziałania zidentyfikowanym zagrożeniom.

- 4.1. W świetle różnorodnych wyzwań stojących przed wszystkimi miejscami Holokaustu oraz zbrodni nazistów i ich kolaborantów, priorytet powinno stanowić prowadzenie badań, dokumentacja, stworzenie i utrzymywanie inwentarza oraz digitalizacja wszystkich rodzajów danych dotyczących miejsc pamięci (w tym tych obejmujących kulturę materialną, dokumenty archiwalne, budynki i wszystkie istniejące ślady, zarówno na powierzchni, jak i pod ziemią). Powinny one zostać uwzględnione w planie zarządzania przyszłością danego miejsca.
 - 4.1.1. Każdy Kraj członkowski powinien dążyć do zapewnienia, aby działania te były prowadzone przez odpowiednio wykwalifikowane i dysponujące odpowiednimi zasobami zespoły eksperckie, w razie potrzeby współpracujące z (krajowymi) instytucjami dziedzictwa, a w miarę możliwości – w konsultacji z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego i lokalnymi społecznościami, jednocześnie dokonując przeglądu i zatwierdzając plany ochrony i/lub rozwoju każdego miejsca.
 - 4.1.2. Biorąc pod uwagę, że w niektórych krajach członkowskich znajduje się wiele miejsc pamięci, podczas gdy w innych jest ich mało lub nie ma ich wcale, a także zważywszy na zaangażowanie IHRA we współpracę międzynarodową, kraje członkowskie powinny dokładać wszelkich starań, aby pomagać sobie nawzajem i wspierać się w każdy możliwy sposób, celem zachowania zarówno miejsc pamięci, jak również związanych z nimi świadectw. Delegacje IHRA mogą także korzystać z wiedzy specjalistycznej w ramach Sojuszu.
 - 4.1.3. Państwa członkowskie powinny dążyć do ułatwienia przepływu informacji między odpowiednimi osobami eksperckimi, aby dobre praktyki w zakresie ochrony, gromadzenia danych i zarządzania miejscami pamięci mogły być skutecznie rozpowszechniane wewnątrz państw członkowskich i pomiędzy nimi.
 - 4.1.4. Jeśli to wykonalne, państwa członkowskie powinny zadbać, by każde miejsce posiadało dostępny dla wszystkich plan zarządzania, który zawiera instrukcje ochrony terenu. Powinien on także objaśniać, dlaczego dane miejsce jest istotne, identyfikować zagrożenia dla jego znaczenia, uwzględniać odpowiednie przepisy dotyczące dziedzictwa i inne oraz obejmować właściwą dla danego miejsca politykę ochrony i plan działań na przyszłość.
- 4.2. Jeżeli miejsca pamięci zlokalizowane są na gruntach prywatnych, zaleca się, aby państwa członkowskie zachęcały i wspierały właścicieli w zabezpieczaniu tych miejsc i, w razie potrzeby, zapewnianiu do nich dostępu. W przypadku zmiany własności zachęca się państwa członkowskie do zagwarantowania, że zapisy dotyczące ochrony miejsca pamięci i dostępu do niego zostaną uwzględnione we wszelkich umowach sprzedaży.

- 4.3. Zaleca się przeprowadzenie konsultacji – z uwzględnieniem wszystkich zainteresowanych stron – dotyczących objęcia ochroną szerszego otoczenia danego miejsca tak, aby zachować jego znaczenie.
- 4.4. Plądrowanie lub kradzież jakiegokolwiek części substancji miejsca pamięci lub jego zbiorów, w tym szczątków ludzkich, jest głęboko szkodliwa dla ochrony jego znaczenia. Państwa członkowskie powinny dążyć do zakazania tego rodzaju aktów przy pomocy odpowiednich środków prawnych i współpracować z osobami odpowiedzialnymi za dane miejsce, aby mieć pewność, że plany ochrony i zarządzania ryzykiem są opracowane i wdrażane.
- 4.5. Państwa członkowskie przyjęły różne przepisy dotyczące dostępności oraz bezpieczeństwa i higieny pracy w miejscach publicznych, w tym w obiektach dziedzictwa kulturowego. Choć zapewnienie bezpiecznego dostępu do miejsc pamięci dla wszystkich zainteresowanych jest konieczne, działania na rzecz jego dostępności mogą stanowić zagrożenie dla znaczenia danego miejsca. Należy wówczas rozważyć koszty i korzyści, z uwzględnieniem ryzyka ograniczenia dostępu zwiedzającym.
 - 4.5.1. Wszystkie tego typu zmiany w strukturze miejsc pamięci muszą być przeprowadzane tak, aby chronić jego znaczenie i – w miarę możliwości – unikać naruszania jego historycznych materialnych pozostałości.
 - 4.5.2. Ponieważ dostęp do takich miejsc może powodować eksploatację ich struktury, zaleca się, aby państwa członkowskie i zarządcy podjęli odpowiednie środki w celu zminimalizowania takich szkód.
- 4.6. Kraje członkowskie uznają, że na interesariuszy miejsc Holokaustu oraz zbrodni nazistów i ich kolaborantów składają się społeczności lokalne, regionalne, krajowe i globalne. Dlatego też zachęca się państwa członkowskie i zarządców miejsc pamięci do przeprowadzania formalnych konsultacji i uwzględniania opinii jak największej liczby odpowiednich grup przed podjęciem decyzji mających wpływ na strukturę danego miejsca, powiązane z nim zbiory i jego funkcje (upamiętniające, edukacyjne i inne).
- 4.7. Zachęca się państwa członkowskie do rozwijania dobrych praktyk w zakresie wykorzystania Internetu i powiązanych technologii cyfrowych, tak aby miejsca pamięci były dostępne dla różnych odbiorców w odpowiednich językach.
- 4.8. W stosownych przypadkach miejsca pamięci powinny wyraźnie informować odwiedzających o wymogu odpowiedniego zachowania się podczas wizyty.
- 4.9. Należy przeprowadzić specjalne szkolenia dla osób pracujących w miejscach pamięci – w tym przewodników/przewodniczek grup turystycznych i pracowników/pracownic ochrony – w zakresie reagowania na zaobserwowane przypadki zniekształcania faktów, ekstremizmu politycznego oraz wandalizmu w miejscach pamięci i stawiania im czoła, przy jednoczesnym zapewnieniu bezpieczeństwa wszystkim osobom zatrudnionym i odwiedzającym.
- 4.10. Niezależnie od tego, czy dane miejsce ma aktualnie wyłącznie status miejscem pamięci i upamiętnienia, zachęca się Państwa Członkowskie w stosownych przypadkach do nadania mu odpowiedniego statusu prawnego.

- 4.11. Osoby odpowiedzialne za miejsca pamięci zachęca się do identyfikowania in situ każdego miejsca związanego z Holocaustem oraz zbrodniami nazistów i ich kolaborantów, czy to poprzez nadanie mu statusu miejsca pamięci lub muzeum, zamieszczenie tablicy pamiątkowej czy informacyjnej czy inne fizyczne lub cyfrowe oznaczenia. Zachęca się również do wykorzystywania możliwości tworzenia cyfrowych reprezentacji i oznaczeń granic, zwłaszcza w przypadku sieci miejsc.
- 4.12. Państwa członkowskie uznają, że do dobrych praktyk zalicza się opowiadanie historii miejsc związanych z Holocaustem oraz zbrodniami nazistów i ich kolaborantów, nawet jeśli zmieniły one swoje przeznaczenie – poprzez powiązane z nimi muzea, tablice informacyjne, znaczniki cyfrowe (znajdujące się na terenie danego miejsca pamięci lub poza nim) – w sposób, który obejmuje również ich przed- i powojenną oraz przed- i po-Zagładową historię, w tym to, jak zmieniały się – niekiedy nieodwracalnie – wraz z upływem czasu.
- 4.12.1. Praktyki upamiętniające i objaśniające historię miejsca pamięci – z wystawami włącznie – zmieniają się z czasem pod wpływem nowych badań i rozmaitych kontekstów politycznych, społecznych i kulturowych. To nieuniknione i właściwe, należy jednak wystrzegać się zniekształcania faktów. Wprowadzanie tego rodzaju zmian stanowi ważny aspekt rozumienia historii danego miejsca pamięci i powinno być odnotowywane i odpowiednio archiwizowane.
- 4.13. Jeżeli powiązane sobą miejsca historyczne zlokalizowane są szerszym obszarze miejskim lub wiejskim, odpowiedzialne za nie osoby zachęca się do znalezienia sposobów na pokazanie tychże powiązań poprzez prezentację i interpretację ich dziedzictwa.

W czasach rosnącego w siłę antysemityzmu, rasizmu, nacjonalizmu i ekstremizmu, wzrostu uprzedzeń oraz negowania i zniekształcania faktów na temat Holocaustu, ludobójstwa Romów oraz prześladowań innych ofiar nazistów i ich kolaborantów, ochrona miejsc pamięci w całej Europie i poza nią ma kluczowe znaczenie. Naszym moralnym i obywatelskim obowiązkiem jest w sposób godny i właściwy chronić pamięć ofiar.

Odniesienia

- 1 „Karta ochrony miejsc pamięci Międzynarodowego Sojuszu na rzecz Pamięci o Holokauście” może być dalej określana jako “Karta IHRA”.
- 2 Zgodnie z definicją zawartą w [Wytycznych dotyczących nauczania o Holokauście](#), „Holokaust” można zdefiniować jako „zorganizowane przez państwo, systematyczne prześladowanie i mordowanie Żydów przez nazistowskie Niemcy i ich kolaborantów w latach 1933–1945”.
- 3 Określenie „Romowie” używane jest tu jako nazwa zbiorcza, odnosząca się do różnych powiązanych ze sobą grup – bez względu na to, czy prowadzą one osiadły tryb życia – takich jak Romowie, ludzie drogi (Travellers, Gens du voyage, Resandefolket/ De resande, Camminanti), Sinti, Manusze, Kale, Romaniczone, Bojasze/Rudari, Aszkali, Egipcjanie, Jenisze, Domowie, Lomowie oraz Abdalowie. Wszystkie one są różnicowane pod względem kultury i stylu życia. Powyższe zdanie pełni rolę przypisu objaśniającego i nie jest definicją Romów.
- 4 Wyrażenie „nazistowskie Niemcy, ich faszystowscy i skrajnie nacjonalistyczni sojusznicy oraz inni kolaboranci” może być w kolejnych zdaniach skracane do formy „naziści i ich kolaboranci”.
- 5 „Kraj członkowski IHRA” może być w dalszej części dokumentu określany mianem „Kraju członkowskiego”.
- 6 Zdanie: „Miejsca Zagłady, ludobójstwa Romów oraz te związane ze zbrodniami nazistów i ich sojuszników” – i inne jego wersje – może odtąd przyjmować brzmienie: „Miejsca Zagłady oraz te związane ze zbrodniami nazistów i ich sojuszników”.
- 7 <https://www.holocaustremembrance.com/resources/working-definitions-charters/international-memorial-museums-charter>
- 8 Międzynarodowa Rada Muzeów (ICOM), <https://icom.museum/en/>
- 9 Zasady określone w Artykule 1 niniejszej Karty należy stosować z uwzględnieniem zapisów wchodzących w skład Międzynarodowej Karty Muzeów Pamięci. Można je znaleźć na stronie internetowej IHRA: <https://www.holocaustremembrance.com/resources/working-definitions-charters/international-memorial-museums-charter>
- 10 Przyjmujemy, że „interesariusz” oznacza każdą osobę lub grupę osób mającą lub mogącą mieć wpływ – materialny lub niematerialny – na działania związane z danym miejscem jego, rozwój lub przemiany.
- 11 „Ochrona” odnosi się do szeregu działań, których celem jest zachowanie materialnej i niematerialnej integralności miejsc pamięci poprzez identyfikację zagrożeń oraz – w razie potrzeby – odpowiednie wdrożenie środków ochronnych lub zapobiegawczych. Więcej informacji można znaleźć w publikacji UE „Ochrona dziedzictwa kulturowego przed klęskami żywiołowymi i katastrofami spowodowanymi przez człowieka”: <https://op.europa.eu/de/publication-detail/-/publication/8fe9ea60-4cea-11e8-be1d-01aa75ed71a1>
- 12 W tym kontekście „Znaczenie” odnosi się do „znaczenia kulturowego”, czyli „wartości estetycznej, historycznej, naukowej, społecznej lub duchowej dla przeszłych, obecnych lub przyszłych pokoleń”. Znaczenie kulturowe zawiera się w samym miejscu, jego strukturze, otoczeniu, użytkowaniu, związanych z nim skojarzeniach, znaczeniach, zapisach, miejscach i obiektach. Mogą [one] mieć różne wartości dla różnych osób lub grup” (Karta Burra 2013, artykuł 1.2).
- 13 Wskazane rodzaje ryzyka nie są unikalne dla typów obiektów objętych niniejszą Kartą.
- 14 <https://www.holocaustremembrance.com/working-definition-holocaust-denial-and-distortion>
- 15 Konwencje te obejmują: Konwencje genewskie (1949) wraz z protokołami uzupełniającymi (1977), Konwencję haską o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego (1954) oraz jej dwa protokoły (1954 i 1999); międzynarodowe prawo karne, takie jak Statut Rzymski (1998); oraz międzynarodowe zapisy praw człowieka, takie jak Konwencja Praw Człowieka (1948).
- 16 Takie jak UNESCO, Blue Shield International, ICOMOS i ICOM.
- 17 UNESCO: <https://www.unesco.org/>; Blue Shield International: <https://theblueshield.org/>; ICOMOS: <https://www.icomos.org/>; ICOM: <https://icom.museum/>
- 18 Wyjaśnienie pojęcia „znaczenie” – zob. przypis 12. „Atrybuty” to charakterystyczne cechy, kontekst, wygląd, zastosowanie i kulturowe skojarzenia lub znaczenia, które składają się na wartość miejsca dziedzictwa historycznego i o które powinno się zadbać w celu jej zachowania.
- 19 Mogą one obejmować Konwencję Haską (1954), Konwencję Florencką (2000), Konwencję Paryską (1970), Konwencję o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego (2003) i Konwencję z Faro (2005).
- 20 Zob. konwencja dotycząca niematerialnego dziedzictwa kulturowego <https://ich.unesco.org/en/convention>.
- 21 Zob. Kodeks Etyki i Porozumienie z Vermillion Światowego Kongresu Archeologicznego; Konwencja UNESCO z 1970 r. dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury; oraz Zalecenia UNESCO z 2015 r. dotyczące ochrony i promowania muzeów i kolekcji, ich różnorodności oraz roli w społeczeństwie.
- 22 „Utrzymanie w dobrym stanie oznacza „zachowanie istniejącej kondycji danego miejsca i zapobieganie jej pogarszaniu się” (Karta Burra 2013, artykuł 1.6), z zaznaczeniem, że ochrona znaczenia danego miejsca jest kwestią nadrzędną.

INTERNATIONAL
**HOLOCAUST
REMEMBRANCE**
ALLIANCE